

SOCIALINĖS TECHNOLOGIJOS EUROPOS SAJUNGOS
TEISĖS ERDVĖJEŽINIOMIS GRINDŽIAMA VISUOMENĖ IR ŽINIŲ EKONOMIKA
EUROPOS SAJUNGOJE: SOCIALINĖS TECHNOLOGIJOS IR
NAUJI IŠŠŪKIAI VIEŠAJAI VADYBAI

Borisas Melnikas *

Vilniaus Gedimino technikos universitetas
Saulėtekio al. 11, LT-2040 Vilnius
Telefonas 274 4878
Elektroninis paštas melnikas@vv.vtu.lt

Pateikta 2007 m. balandžio 10 d., parengta spausdinti 2007 m. birželio 6 d.

Satrauka. Publikacijoje nagrinėjama žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos samprata, analizuojamos žinių ekonomikos kūrimo problemos ir perspektyvos Europos Sąjungos plėtros sąlygomis. Daugiausia dėmesio skiriama naujų socialinių technologijų bei viešosios vadybos galimybėms ir perspektyvoms, taip pat vienai kultūrinei, socialinei, ekonominei ir informacinei erdvei Europos Sąjungoje plėtoti, parodant, jog tik vienoje erdvėje sudaromos realios prielaidos pasireikšti įvairaus pobūdžio sinergetiniams efektams, suteikiantiems galimybę inovacijų bei naujų technologinių proveržių priemonėmis užtikrinti dabartinės visuomenės bei jos ekonominės sistemos transformavimą į žiniomis grindžiamą visuomenę bei į kokybiškai naujo lygio ekonomiką, kuriai būtų būdingi žinių ekonomikos požymiai. Pabrėžiama nacionalinių bei regioninių ekonominių sistemų specializacijos ir išskirtinumo svarba.

Ypač pabrėžiami nauji viešosios vadybos principai. Jie tampa labai svarbūs, tobulinant viešąją vadybą žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimo sąlygomis. Tai – humanistinių prioritetų, harmonijos, kompleksinio ekologizavimo, inovacijų toleravimo ir aktyvinimo principai. Parodyta, kad viešojoje vadyboje, kuriant žiniomis grindžiamą visuomenę, turi būti orientuojamasi į naujų žinių kūrimo, paskleidimo bei aktyvaus naudojimo vertybes, kartu siekiant užtikrinti, kad pati visuomenė taptų kūrybos vertybių puoselėtoja bei kūrybai palankios socialinės, ekonominės bei kultūrinės aplinkos kūrėja.

Pagrindinės sąvokos: žiniomis grindžiama visuomenė, žinių ekonomika, Europos Sąjunga, integraciniai procesai, viešoji vadyba.

ĮVADAS

Šiuolaikinėse vadybos ir administravimo, ypač viešosios vadybos teorijose, taip pat ekonomikos teorijoje daug dėmesio yra skiriama žiniomis grindžiamos visuomenės bei *žinių ekonomikos* sampratai, šios ekonomikos kūrimo problemoms ir perspektyvoms.

Žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos samprata yra suvokiama labai nevienareikšmiškai. Viena vertus, žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos samprata yra suvokiama kaip tam tikras *siektinas idealas*, išreiškias gana *abstrakčiai* išivaizduojamą žmonijos ateitį. Kita vertus, žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos samprata gali būti vertinama ir kaip gana konkretus tolesnės socialinės ir ekonominės raidos bei technologijų pažangos *ori-*

* Vilniaus Gedimino technikos universiteto Tarptautinės ekonomikos ir vadybos katedros profesorius, habilituotas daktaras.

entyras, kompleksiskai išreiškiantis būsimųjų socialinių, ekonominių bei technologinių pokyčių prasmę.

Nevienareikšmiškas požiūris į žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos sampratą kartu lemia ir tai, kad žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos perspektyvos vertinamos gana prieštaringai.

Žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos samprata, tokios visuomenės ir ekonomikos sukūrimo perspektyvų įvertinimas – labai aktualus klausimas, keltinas ir sprendinamas daugelyje pasaulio šalių ir regionų. Kartu pabrėžtina, jog šis klausimas yra *išskirtinai aktualus* Europos Sąjungai: kaip žinoma, Europos Sąjungos ateities perspektyvos yra tiesiogiai siejamos su žiniomis grindžiamos visuomenės sukūrimu. Ypač pažymėtina, jog pagrindiniai elementai, būdingi šiuolaikiniams požiūriams į tolesnę Europos Sąjungos raidą ir plėtrą, yra tiesiogiai orientuoti į būtinumą Europos Sąjungos erdvėje sukurti žinių ekonomiką, kartu pasiekiant, kad Europos Sąjungos ekonominė sistema pasižymėtų labai dideliu konkurencingumu bei gebėjimais būti pasaulio ekonomikos lydere.

Akivaizdu, kad žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos problemos turi būti suvokiamos kaip priklausančios bendroms Europos Sąjungos raidos ir plėtros problemoms.

Minėtųjų problemų esmė gali būti išreikšta klausimais:

- *kaip* gali būti apibrėžta žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos prasmė?
- *kokia* ateityje turėtų būti žiniomis grindžiama visuomenė bei žinių ekonomika Europos Sąjungoje?
- *kaip* reikėtų kurti ir plėtoti žiniomis grindžiamą visuomenę bei žinių ekonomiką Europos Sąjungoje?

Siekimas rasti atsakymus į šiuos klausimus lemia būtinumą parengti ir įgyvendinti atitinkamas *žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimo Europos Sąjungoje bei atskirose Europos Sąjungos šalyse strategijas*. Tokioms strategijoms parengti ir įgyvendinti turi būti naudojamos *tinkamomis* strateginių sprendimų parengimo ir pagrindimo koncepcijomis ir metodikomis.

Galima teigti, jog žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos sampratos apibūdinimas, šios ekonomikos kūrimo galimybių ir perspektyvų suvokimas gali būti vertinamas kaip labai *aktualus klausimas*, sprendinamas plėtojant strateginio valdymo teoriją, bendrąsias vadybos ir administravimo, ypač viešosios vadybos, teorijas, taip pat *ekonomikos teoriją*. Be to, ypač svarbu tai, jog, nagrinėjant aktualias Europos Sąjungos raidos ir tolesnės plėtros problemas, *prioritetinėmis* yra laikytinos būtent žiniomis grindžiamos visuomenės bei *žinių ekonomikos kūrimo* problemos.

Akivaizdu ir tai, jog *žinių ekonomika* gali būti kuriama ir plėtojama tik *žiniomis grindžiamos visuomenės* formavimosi sąlygomis: žinių ekonomika yra toji ekonomika, kuri gali ir turi būti būdinga būtent žiniomis grindžiamai visuomenei. Tai reiškia, kad žinių ekon-

omikos plėtojimas bendrame žiniomis grindžiamos visuomenės kontekste gali būti suprantamas kaip *esminis* strateginių sprendimų *objektas*, kartu – bendrosios vadybos ir administravimo, ypač viešosios vadybos, taip pat ekonomikos teorijos *objektas*.

Šioje publikacijoje yra išdėstytas naujas požiūris į tai, kaip turėtų būti rengiamos *ilgalaikės strategijos*, skirtos sukurti Europos Sąjungoje *žiniomis grindžiamą visuomenę bei žinių ekonomiką*. Šis požiūris yra rezultatas autoriaus atliktų *mokslinių tyrimų*, kurių *objektas* buvo *žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimas Europos Sąjungos plėtros sąlygomis*.

Atliktų tyrimų *tikslas* – parodyti, kad *esminiai žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos sukūrimo prioritetai yra technologijų pažangos spartinimas, konkurencingumo ir produktyvumo didinimas*, panaudojant tokias galimybes kaip *nacionalinių ir regioninių ekonomikų specializacija, klasterių ir jų tinklų kūrimas*, taip pat vadinamųjų *ekonominių „oazių“ bei hiperklasterių plėtojimas visoje Europos Sąjungos ekonominėje erdvėje*. Be to, pagrindinis tikslas yra apibrėžti naujus reikalavimus bei iššūkius, kylančius plėtojant *viesąją vadybą*.

Pagrindinis atliktų tyrimų *rezultatas* – *į integraciją ir į sintezę orientuotų strategijų koncepcija*, kurios pagrindas yra *universalus „naujos kokybės sukūrimo“ principas*: šiuo principu turėtų būti vadovaujama rengiant ir įgyvendinant žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos sukūrimo Europos Sąjungoje strategijas.

Pagrindiniai atliktų tyrimų *uždaviniai*:

- parodyti, kad žiniomis grindžiama visuomenė bei žinių ekonomika Europos Sąjungoje turi būti kuriama, vadovaujantis *universalioju „naujos kokybės sukūrimo“ principu*,
- pagrįsti būtinumą žiniomis grindžiamai visuomenei bei žinių ekonomikai kurti taikyti *į integraciją ir į sintezę orientuotas strategijas*, atskleisti *nacionalinių bei regioninių ekonomikų racionalios specializacijos prasmę*,
- parodyti būtinumą Europos Sąjungoje kurti ir plėsti *regioninius, tarpregioninius, tarptautinius klasterių bei ekonominių „oazių“ tinklus*,
- apibrėžti viešosios vadybos principus, įgyvendintinus plėtojant žiniomis grindžiamą visuomenę bei žinių ekonomiką.

Šie uždaviniai yra laikytini *prioritetiniais*, siekiant Europos Sąjungoje sukurti modernią žiniomis grindžiamą visuomenę bei žinių ekonomiką.

1. ŽINIOMIS GRINDŽIAMOS VISUOMENĖS IR ŽINIŲ EKONOMIKOS SAMPRATA BEI ŠIOS SAMPRATOS PLĖTOJIMAS MOKSLINIUOSE TYRIMUOSE

Žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimas – daugelio mokslinių tyrimų objektas (P. Cohendet, L. Stojak, 2005; W. Currie, 2000; P. A. David, D. Foray, 2002; P. Ein-Dor, M. Myers, K. S.

Raman, 2004; B. Goeransson, J. Soederberg, 2005; A. Grace, T. Butler, 2005; R. S. Guseman, J. P. Godman, 1999; L. Leydesdorff, 2004; W. E. Steinmuller, 2002). Beje, tarp žiniomis grindžiamai visuomenei bei žinių ekonomikai kurti skirtų mokslo darbų yra daug darbų, kuriuose žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimas yra tiesiogiai siejamas su Europos Sąjungos tolesne raida ir plėtra (M. Boldrin, F. Canova, 2001; P. Cohendet, L. Stojak, 2005; K. Farnsworth, 2005; B. Hayo, W. Seifert, 2003; T. E. Olsen, P. Osmundsen, 2003).

Žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos sampratos šiuolaikinėje mokslinėje literatūroje apibūdinamos labai skirtingai. Kartu pažymėtina, jog *žiniomis grindžiamos visuomenės* apibūdinimai daugeliu atvejų yra orientuoti į *naujų žinių kūrimo ir panaudojimo, kaip vertybės, reikšmingumo iškelimą*, o *žinių ekonomikos* apibūdinimai – į *naujų žinių kūrimo ir panaudojimo, kaip pagrindinio ekonomikos augimo veiksnio, reikšmingumo pabrėžimą* (B. Melnikas, 2005). Tai reiškia, kad, nagrinėjant žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimo procesus, tikslinga remtis tokiais apibrėžimais:

- *žiniomis grindžiama visuomenė* – tai tokia visuomenė, kurioje kaip prioritetinės vyrauja naujų žinių kūrimo, skleidimo ir panaudojimo vertybės ir kurioje naujų žinių kūrimas, skleidimas ir panaudojimas yra vertinami kaip pagrindinis pačios visuomenės tolesnio modernizavimo, jos gerovės augimo, kultūros, socialinės, ekonominės raidos, technologijų pažangos veiksnys,
- *žinių ekonomika* – tai ekonomika, kuri yra plėtojama žiniomis grindžiamos visuomenės sąlygomis ir kurios augimą, kaip pagrindiniai, lemia veiksniai, išreiškiantys naujų žinių visose ekonominio gyvenimo srityse kūrimą, skleidimą bei panaudojimą, kartu užtikrinant, kad naujų žinių kūrimas, skleidimas ir panaudojimas lemtų ekonomikos augimą ir kokybės bei produktyvumo didėjimą visuose sektoriuose, naujų gamybos ir darbo būdų bei naujų technologijų (ypač aukštųjų technologijų) sukūrimo ir praktinio įgyvendinimo priemonėmis.

Nurodytieji apibrėžimai leidžia išryškinti *kokybišnius pokyčius*, pasireiškiančius dabartinėje visuomenėje, siekiant ją modernizuoti, ir dabartinės visuomenės, orientuotos į *vartojimo* prioritetus, transformavimąsi į žiniomis grindžiamą visuomenę, plėtojančią žinių ekonomiką. Šiais apibrėžimais gali būti atskleistas žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos *išskirtinumas*, rodantis prioritetines orientacijas į *inovacijas, kūrybinio potencialo plėtojimą* bei į pačios visuomenės *intelektinių gebėjimų didinimą*.

Žiniomis grindžiamos visuomenės, plėtojančios žinių ekonomiką, sukūrimas gali būti suvokiamas kaip *naujas* socialinės ir ekonominės raidos etapas, rodantis, kad yra suformuojama *naujo tipo visuomenė*, pasižyminti *nauja gyvenimo kokybe* ir *naujomis tolesnio modernizavimo galimybėmis*.

Žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos kūrimas turi būti vertinami kaip labai svarbus tolesnių *mokslinių tyrimų objektas*.

Žiniomis grindžiamai visuomenei ir žinių ekonomikai sukurti šiuolaikinėje mokslinių tyrimų praktikoje yra skirta labai daug darbų (P. Cohendet, L. Stojak, 2005; W. Currie, 2000; P. A. David, D. Foray, 2002; P. Ein-Dor, M. Myers, K. S. Raman, 2004; B. Goeransson, J. Soederberg, 2005; A. Grace, T. Butler, 2005; R. S. Guseman, J. P. Godman, 1999; L. Leydesdorff, 2004; W. E. Steinmueller, 2002). Apibendrinus atliktus darbus galima teigti, kad, be jau susiformavusių tyrimų krypčių, gali būti *papildomai* plėtojamoms ir kai kurios *naujos bei ypač perspektyvios kryptys*: galima tikėtis, kad tyrimai šiomis kryptimis leis suformuluoti *naujus požiūrius* į žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos *sampratą* bei į įvertinimą sąlygų, būtinų siekiant sėkmingai kurti tokią visuomenę ir ekonomiką. Ypač svarbu, kad *nauji požiūriai* yra būtini žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos sukūrimo *strategijoms* tinkamai parengti ir įgyvendinti.

Žiniomis grindžiamai visuomenei ir žinių ekonomikai sukurti skirti moksliniai tyrimai gali būti vykdomi keliomis ypač svarbiomis *naujomis kryptimis*:

1. *Žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos vizijų ir modelių kūrimas*. Atliekant tyrimus šia kryptimi turi būti nustatoma, *kokia ateityje* turėtų būti žiniomis grindžiama visuomenė, plėtojanti žinių ekonomiką, ir *kaip* ji turėtų funkcionuoti. Pagrindiniai tyrimų šia kryptimi *prioritetai*: būsimosios žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos struktūra; žinių ekonomikos funkcionavimo principai ir mechanizmai; augimo veiksniai, tolesnės ekonominės, socialinės, politinės raidos procesų orientacijos;

2. *Žiniomis grindžiamai visuomenei ir žinių ekonomikai sukurti ir toliau modernizuoti reikalingų strategijų parengimas, pagrindimas ir įgyvendinimas*. Atliekant tyrimus šia kryptimi, turi būti nustatoma, kaip reikia pereiti iš dabartinės visuomenės ir dabartinės ekonomikos į ateities išsivaizduojamą žiniomis grindžiamą visuomenę ir žinių ekonomiką, *kokios* turi būti *perėjimo strategijos*, *kokia* turėtų būti visuomenėje ir valstybėje įgyvendinama *politika*, skirta žiniomis grindžiamai visuomenei ir žinių ekonomikai sukurti. Pagrindiniai šios krypties tyrimų *prioritetai*: politinių, ekonominių, teisinių ir kitų prielaidų kurti ir toliau plėtoti žiniomis grindžiamą visuomenę ir žinių ekonomiką sudarymas; dabartinės ūkio sistemos transformavimas, siekiant sukurti būsimąją žiniomis grindžiamą visuomenę ir žinių ekonomiką; tarptautinis bendradarbiavimas inovacijų ir technologijų pažangos srityje; žmonių išteklių ugdymas ruošiantis sukurti stiprų intelektualinį pamatą žiniomis grindžiamai visuomenei ir žinių ekonomikai;

3. *Žiniomis grindžiamai visuomenei ir žinių ekonomikai kurti reikalingos politinės, socialinės, kultūrinės, ekonominės, informacinės, technologijų aplinkos įvertinimas*. Atliekant tyrimus šia kryptimi turi būti įvertinama, ar politinė, socialinė, ekonominė, informacinė, technologinė ir kitokia aplinka yra *pakankamai palanki* kurti žiniomis grindžiamą visuomenę ir žinių ekonomi-

ka: jei būtų nustatyta, kad tokia aplinka yra *nepakankamai palanki*, atliekant tyrimus turėtų būti ieškoma tinkamų šios aplinkos poveikio būdų. Pagrindiniai tyrimų šia kryptimi prioritetai yra sietini tiek su *bendrujų* visam pasauliui būdingų ekonominės, socialinės, technologijų pažangos *dėsningumų* nustatymu, tiek ir su *stambiais pasaulio regionams bei įvairioms šalių grupėms* būdingų raidos *ypatybių* įvertinimu (pavyzdžiui, nagrinėjant žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos sukūrimo Europos Sąjungoje galimybes, būtina detalai iširti Europos Sąjungos plėtos dėsningumus bei kokybinių pokyčių Europos Sąjungos ekonominiuose, socialiniuose bei kultūrinėse erdvėse perspektyvas).

Išvardytosios ypač svarbios naujos mokslinių tyrimų kryptys atspindi plačią *panoramą* klausimų, kurie turi būti nagrinėjami, kuriant žiniomis grindžiamą visuomenę bei žinių ekonomiką. Akivaizdu, kad šių klausimų nagrinėjimas yra tiesiogiai orientuotas į tai, jog būtų taikomi *patatūs metodai*, leidžiantys parengti ir įgyvendinti tinkamas visuomenės pokyčių strategijas.

2. ŽINIOMIS GRINDŽIAMOS VISUOMENĖS IR ŽINIŲ EKONOMIKOS KŪRIMO EUROPOS SĄJUNGOJE YPATUMAI BEI AKTUALIJOS

Europos Sąjungos plėtra – tai labai sudėtingas tiek kiekybinių, tiek kokybinių pokyčių procesas.

Pokyčių Europos Sąjungoje būtinumą lemia daugybė *problemų*, kurių analizei ir sisteminiui yra skirti įvairūs mokslo darbai (B. Melnikas, 2002–2005; B. Melnikas, B. Reichelt, 2004).

Pagrindinės *problemos*, būdingos Europos Sąjungai kaip sistemai, kurioms būtini esminiai sprendimai, yra šios:

1. Europos Sąjungos šalių teritorijoje yra *labai riboti energetiniai bei žaliavų ištekliai*. Augant ekonomiškai, šių išteklių poreikiai labai didėja, o tai reiškia, jog Europos Sąjunga tampa vis labiau priklausoma nuo galimybių plėsti šių išteklių importą: galima teigti, jog Europos Sąjungos *ekonominio augimo perspektyvoms*, taip pat Europos Sąjungos *ekonominiam bei energetiniam saugumui* pradeda turėti įtakos įvairūs ekonominiai ir politiniai veiksniai, susiję su šių išteklių eksportu į ją;

2. Europos Sąjungos šalyse yra įgyvendinami *labai aukšti gyvenimo kokybės*, taip pat socialinės saugos, socialinių garantijų bei aplinkos apsaugos *standartai*. Dėl to kiekvienai ekonominei veiklai Europos Sąjungos teritorijoje būtinos didelės sąnaudos, ir tai reiškia, kad Europos Sąjungoje gaminamų produktų *savikaina* yra *labai didelė*. Didėjanti savikaina neatitinka produktų kokybės. Tai lemia, kad Europos Sąjungoje sukurti produktai globaliose rinkose vis dažniau yra *nekonkurencingi*;

3. Pagrindinis Europos Sąjungos gerovės veiksnys – gebėjimas kurti ir vis didesniais kiekiais tiek savo vidinėse, tiek ir pasaulinėse rinkose parduoti aukštos kokybės ir brangius produktus. Tai reiškia, kad Europos Sąjungai savo produktams realizuoti nuolat reikia turėti vis daugiau rinkų (be to, labai svarbu, kad tose rinkose būtų pakankamai aukšta perkamoji galia). Tokių rinkų

nepakankamumas kelia grėsmę Europos Sąjungos ekonomikos augimui.

Būtinumas reaguoti į šias problemas lemia svarbiausius *iššūkius* Europos Sąjungai bei jos plėtrai:

1. *Kiekybinis Europos Sąjungos didėjimas*, orientuotas į tai, kad:

- Europos Sąjunga igytų tikėtina didesnę ekonominę potencialą, ypač tikėtina, daugiau realizavimo rinkų savo produkcijai,
- Europos Sąjunga turėtų tikėtina didesnę „tiesioginį priėjimą“ prie tų šalių Rytų Europoje, Centrinėje Azijoje ir Artimuosiuose bei Vidurio Rytuose, kuriose yra sukauptos didžiulės energetinių bei žaliavų išteklių atsargos ir kuriose egzistuoja didžiulės potencialinės gaminamų produktų Europos Sąjungoje realizavimo rinkos;

2. *Kokybinė Europos Sąjungos raida*, orientuota į tai, kad *visoje Europos Bendrijos teritorijoje* būtų sukurta *žiniomis grindžiama visuomenė* ir *žinių ekonomika*.

Tai turėtų užtikrinti:

- gebėjimą sukurti Europos Sąjungoje alternatyvią energetiką bei kitus alternatyvios ekonomikos sektorius ir taip sumažinti jos ekonomikos priklausomybę nuo tradicinių energetinių bei žaliavų išteklių importo,
- gebėjimą sukurti ir masiškai paskleisti pasaulio rinkose kokybiškai naujo tipo produktus ir technologijas, o tai leistų Europos Sąjungai daugelyje ekonominio ir socialinio gyvenimo sričių tapti lydere pasaulyje.

Pastebėtina, kad per pastarąjį dešimtmetį Europos Sąjungoje išryškėjo akivaizdūs gebėjimai užtikrinti *kiekybinį didėjimą*. Tuo tarpu *kokybinės raidos* srityje Europos Sąjungoje išryškėjo daug sunkumų ir anksčiau neįžvelgtų problemų (B. Melnikas, B. Reichelt, 2004). Dėl šios priežasties būtent *kokybinei Europos Sąjungos raidai* dėmesio turi būti skiriama pirmiausia. Galima teigti, jog Europos Sąjungos perspektyvas iš esmės lemia kaip tik *žiniomis grindžiamos visuomenės* bei *žinių ekonomikos* sukūrimas. Tai reiškia, jog būtina apibrėžti *principines nuostatas*, įgyvendintinas žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimo Europos Sąjungoje srityje.

3. UNIVERSALUS „NAUJOS KOKYBĖS KŪRIMO“ PRINCIPAS IR NAUJOS SOCIALINĖS TECHNOLOGIJOS, PLĖTOJANT ŽINIOMIS GRINDŽIAMĄ VISUOMENĘ BEI ŽINIŲ EKONOMIKĄ EUROPOS SĄJUNGOJE

Žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos kūrimas Europos Sąjungos ir jos raidos bei plėtos sąlygomis – tai *ypač sudėtingas procesas, kuriuo siekiama suformuoti naujos kokybės visuomenę bei kokybiškai naują gyvenimo būdą*. Maža to, šis procesas gali būti apibūdintas kaip „*dvigubai*“ *sudėtingas*, nes *naujos kokybės siekiama dviem aspektais*:

- yra formuojama žiniomis grindžiama visuomenė ir žinių ekonomika, kuri, palyginti su „tradicine“ visuomene ir ekonomika, visais atvejais yra apibūdinama kaip *kokybiškai nauja*,
- žiniomis grindžiama visuomenė ir žinių ekonomika formuojama *Europos Sąjungos raidos ir plėtros sąlygomis*, o tai reiškia, kad *visoje Europos Sąjungos erdvėje* nuolat vyksta *kokybiniai pokyčiai*.

Nagrinėjant žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos kūrimo Europos Sąjungoje galimybes ir perspektyvas, tikslinga vadovautis *universalioju „naujos kokybės sukūrimo“ principu* (B. Melnikas, 2005). Šis principas yra taikytinas įvairiais gyvenimo atvejais visose srityse; taikant jį, galima nagrinėti žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos formavimosi procesus, būdingus Europos Sąjungai, jos politinei, socialinei, ekonominei raidai bei plėtrai.

Minėtasis *universalus „naujos kūrybos sukūrimo“ principas* išreiškia esmę *socialinių technologijų*, kurios turi būti kuriamos ir įgyvendinamos, siekiant sėkmingai spręsti šiuolaikinei visuomenei aktualias problemas, taip pat tas problemas, kurios neišvengiamai kyla kuriantis žiniomis grindžiamai visuomenei. Taigi minėtasis principas yra vertintinas kaip išskirtinai svarbus *naujo tipo socialinių technologijų kūrimo ir panaudojimo sąlygomis*.

Universalus „naujos kokybės sukūrimo“ principas gali būti suformuluotas taip: *nauja kokybė visada susiformuoja arba yra suformuojama jungiantis, kai į bendrą sąveikos sistemą susijungia skirtingos kilmės elementai, anksčiau nepriklausę bendrai sistemai*. Šis principas reiškia, jog gautas bei panaudotas *sinergetinis efektas* rodo, kad *kokybiniais pokyčiams* visada būtini *veiksmai ir priemonės*, reikalingos sujungti *skirtingos kilmės elementus į bendrą sistemą*.

Taikant *universalų „naujos kokybės sukūrimo“ principą*, reikia atsižvelgti į tai, kad jungiantis visada susidaro *nauja kokybė*. Be to, patys *jungimosi procesai* gali būti labai skirtingi ir bendriausiuoju atveju jie priiskirtini *dvių tipų procesams*:

- integracijos ir
- sintezės.

Integracijos procesai pasižymi tuo, kad jungimosi procese sąveikaujantys bei besijungiantys elementai *nepraranda savo prigimtinių svarbiausiųjų savybių*; tai reiškia, kad *nauja kokybė pasižymintis integracijos rezultatas vėliau gali būti dezintegruotas pagal ankstesnius susijungusių elementų požymius* (taigi integracijos rezultatas gali būti *dezintegruotas* ir gali būti *atkurti* ankstesni besijungę elementai).

Sintezės procesai pasižymi tuo, kad jungdamiesi sąveikaujantys bei besijungiantys elementai *praranda savo prigimtines svarbiausias savybes*; tai reiškia, kad *nauja kokybė pasižymintis sintezės rezultatas negali būti suskaidytas pagal ankstesnius susijungusių elementų požymius* (vadinasi, sintezės rezultatas yra sukuriamas *negrįžtamai*).

Ypač svarbu, kad sintezės *kokybiniai pokyčiai* yra *negrįžtamieji*, tuo tarpu *integracijos kokybiniai pokyčiai* tam tikrais atvejais *gali būti grįžtamieji*.

Suvokiant integracijos ir sintezės procesų, kaip naujos kokybės sukūrimo procesų, esmę, galima gana plačiai pritaikyti *universalųjį „naujos kokybės sukūrimo“ principą*, nagrinėjant labai sudėtingus Europos Sąjungos plėtros reiškinius, taip pat ir žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimąsi. Nagrinėjant šiuos reiškinius, labai svarbu įvertinti, *koku mastu* Europos Sąjungos plėtra yra grindžiama *integracijos* procesų, o *koku mastu* šią plėtrą ir joje vykstančius pokyčius lemia *sintezės* procesai.

Rengiant ir įgyvendinant žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos kūrimo Europos Sąjungoje strategijas, būtina pagrįstai numatyti įvairias priemones, skirtas plėsti ir tobulinti *vieningą ekonominę ir kultūrinę Europos Sąjungos erdvę*: tarp šių priemonių neišvengiamai turi būti priemonės, orientuotos tiek į *integracijos*, tiek ir į *sintezės* procesus.

Integracijai ir sintezei skirtų priemonių *racionalus derinimas* gali būti pagrindas įgyvendinti labai efektyvias žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos sukūrimo Europos Sąjungoje strategijas. Dėl šios priežasties *universalus „naujos kokybės sukūrimo“ principo* taikymas yra vertintinas kaip *prioritetas* rengiant ir įgyvendinant strategijas, skirtas Europos Sąjungos raidai ir plėtrai.

4. ESMINĖS PRIELAIDOS SUKURTI ŽINIOMIS GRINDŽIAMĄ VISUOMENĘ IR ŽINIŲ EKONOMIKĄ EUROPOS SĄJUNGOJE

Kuriant žiniomis grindžiamą visuomenę bei žinių ekonomiką Europos Sąjungoje turi būti suvokiama, kad pati šios Sąjungos samprata turi būti vertinama kaip *daugiadimensė*. Šį teiginį patvirtina tai, jog realiai vykstantys Europos Sąjungos raidos ir plėtros procesai rodo bent jau *dvejopą* požiūrį į Europos Sąjungos, jos raidos ir plėtros sampratą (B. Melnikas, 2005). Europos Sąjunga gali būti apibūdinama kaip *daugiakultūre* ir kartu kaip *daugiadimensė, erdvė*. Galima teigti, kad Europos Sąjungos *bendrąją kultūros erdvę* sudaro įvairių etninių, konfesinių, socialinių ir kitokių kultūrų erdvės, pasižyminčios savo *regioniniais*, taip pat įvairiais tiek *kiekybiniais*, tiek ir *kokybiniais* požymiais. Labai svarbu yra ir tai, kad *bendrosios kultūros ir ekonomikos erdvės* Europos Sąjungoje formavimuisi yra būdingi tiek *integracijos*, tiek ir *sintezės* procesai: tai reiškia, kad Europos Sąjungoje neišvengiamai formuojasi *viena erdvė su viena ir visai Europos visuomenei bendra kultūra ir ekonomika*;

Europos Sąjunga yra Europoje esančių *valstybių organizacija*. Taigi galima sakyti, jog Europos Sąjunga iš esmės yra *organizacijų organizacija*, nes *šiuolaikinė valstybė* bendrąja prasme gali būti apibrėžiama kaip *aukščiausio išsivystymo lygio visuomenės organizacija*. Europos Sąjungos kaip valstybių organizacijos plėtra vyksta naujoms valstybėms integruojantis į šią organizaciją, todėl galima tvirtinti, kad Europos Sąjungos plė-

rai yra būdingi *integracijos* procesai. Kartu būtina pasakyti, jog Europos Sąjunga, kaip organizacija, laipsniškai pradeda vykdyti *visos* Europos Sąjungos, kaip *vienos erdvės*, sujungiančios *visas* jai priklausančias šalis, *bendrojo* administravimo ir valdymo funkcijas. O tai reiškia, kad Europos Sąjunga, kaip organizacija, pradeda reikštis kaip *valstybė* Europos Sąjungos, kaip *vienos erdvės*, atžvilgiu. Iš šio teiginio matyti, kad Europos Sąjunga laipsniškai gali „peraugti“ į *supervalstybę*. Europos Sąjungos kaip naujos ir realiai vis didesniu mastu pasireiškiančios supervalstybės formavimasis kartu išreiškia *sintezės* procesus. Galima daryti *išvadą*, jog Europos Sąjungos kaip *daugiakultūrės erdvės* ir kaip *valstybių organizacijos* plėtroje pasireiškia tiek *integracijos*, tiek ir *sintezės* procesai. Todėl neabejotina, jog Europos Sąjungos plėtros pobūdį ir būklę ateityje iš esmės lems tai, *kokie* plėtros procesai bus *vyraujantys* – ar tolesnėje plėtroje *vyraus integracijos*, ar – *sintezės procesai*.

Atsižvelgiant į tai, ar ateityje Europos Sąjungos plėtroje *vyraus integracijos*, ar *sintezės procesai*, galima apibrėžti *dvi alternatyvias Europos Sąjungos ateities vizijas*:

1. Europos Sąjungos plėtroje *vyraus integracijos procesai*. *Daugiakultūre Europos Sąjungos erdvė* reikšis kaip *bendra erdvė*, kurią sudaro *skirtingos nacionalinės kultūros* ir kurioje gyvena *skirtingos nacionalinės visuomenės su savo nacionalinėmis ekonomikomis*. Taigi Europos Sąjunga ir toliau veiks kaip *skirtingų nacionalinių valstybių organizacija*;

2. Europos Sąjungos plėtroje *vyraus sintezės procesai*. Europos Sąjungos erdvėje *laipsniškai* susiformuos *naujo tipo bendra Europos „euronacionalinė“ visuomenė*, o pati Sąjunga transformuosis į *vieningą Europos supervalstybę*. Taigi dabartinės nacionalinės valstybės būsimajoje Europos Sąjungoje, kaip supervalstybėje, taps *gana didelę autonomiją* turinčiais *administraciniais-teritoriniais padaliniais*. Be to, galima manyti, jog ateityje Europos Sąjungos visuomenės nariai save *sutapatins* labiau su *vieningąja Europos „euronacionaline“ visuomene*, nei su *dabartinėmis savo nacionalinėmis visuomenėmis*. Akivaizdu, jog ši vizija gali būti vertinama tik kaip *tolima perspektyva*: dabartiniu metu Europos Sąjungoje gyvenančios įvairios kartos vargu ar save sies su šiuo metu realiai neegzistuojančia „*euronacionaline*“ visuomene.

Beje, antroji šių vizijų yra orientuota į tai, kad Europos Sąjungos ekonomika bus *bendra*: tokiu atveju *nacionalinės ekonomikos*, kaip aiškiai apibrėžti dariniai, ko gero, turėtų išnykti.

Vertinant nurodytas alternatyvias vizijas, būtina pažymėti, jog jos abi yra *hipotetinės*. Kartu pasakytina, kad antroji vizija (*sintezės procesų vyravimo*) iš esmės yra pirmosios vizijos (*integracijos procesų vyravimo*) tęsinys. Tai reiškia, kad abi šios vizijos, kaip *kompleksas*, gali būti vertinamos kaip *bendroji* Europos Sąjungos ateities *hipotezė*. Šioje bendrojoje hipotezėje gali būti išskiriamos dvi fazės – pirmoji (*integracijos procesu*) ir antroji (*sintezės procesų*) fazė.

Būtina pažymėti, jog, *nepaisant* to, koks integracijos ir sintezės procesų derinys bus ateityje būdingas Eu-

ropos Sąjungos raidai ir plėtrai, Europos Sąjungoje pasireišk *žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos formavimas*: žiniomis grindžiama visuomenė su žinių ekonomika ateityje bus būdinga *visai* Europos Sąjungos erdvei.

Galima teigti, kad *vienos erdvės*, taip pat *vienos kultūrinės erdvės* Europos Sąjungoje formavimasis iš esmės yra labai svarbi *prielaida* ateityje sukurti žiniomis grindžiamą visuomenę bei žinių ekonomiką. Dėl šios priežasties yra labai svarbu įvertinti įvairias galimybes formuoti Europos Sąjungoje *vienoms erdvėms*, taip pat ir integracijos bei sintezės procesams.

5. VIENOS EKONOMINĖS ERDVĖS EUROPOS SĄJUNGOJE PLĖTOJIMAS, KURIANT ŽINIŲ EKONOMIKĄ

Žiniomis grindžiamos visuomenės ekonominis pagrindas – žinių ekonomika. Savo ruožtu esminė sąlyga sėkmingai kurti žinių ekonomiką Europos Sąjungoje yra *vienos ekonominės erdvės* plėtojimas.

Viena ekonominė erdvė Europos Sąjungoje gali būti plėtojama, įgyvendinant įvairias nuostatas ir idėjas (E. Altvater, B. Mahnkopf, 1996; R. Calori, C. Syropoulos, L.A. Minters, 2001; G. Garrett, D. Mitchell, 2001; A. K. Ghose, 2004; H. Hofbauer, 2003; S. D. Hunt, 2000; D. Hummels, J. Ishii, Kei – Mu Yi, 2001; S. Redding, A. J. Venables, 2004). Tarp tokių nuostatų ir idėjų gali būti pažymėtos tos, kurios yra orientuotos į šiuos *vienos ekonominės erdvės* plėtojimo prioritetus:

- nacionalinių ir regioninių ekonomikų Europos Sąjungoje racionalios specializacijos ir partnerystės sistemų plėtojimas vienoje erdvėje,
- klasterių tinklų bei regioninių ir sektoriinių „oazių“ sistemų plėtojimas.

Nagrinėjant žinių ekonomikos kūrimo klausimus, *klasteriams* ir „*oazėms*“ apibūdinti vartotinos tokios sampratos:

- *klasteris* – tai į bendrą veiklos rezultatą (į bendrą galutinį produktą) orientuotų skirtingo profilio, pobūdžio, įvairiomis nuosavybės formomis veikiančių bei skirtinga specializacija pasižyminčių įvairios veiklos subjektų (įmonių, įstaigų, kitų organizacijų) sistema,
- „*oazė*“ – tai regioninė ar sektorinė ekonominė sistema, pasižyminti savo veiklos ir raidos sąlygų išskirtinumu.

Nacionalinių ir regioninių ekonomikų racionalios specializacijos ir partnerystės sistemų, taip pat klasterizacijos ir „oazių“ idėjos yra detalai aprašytos įvairiose publikacijose (B. Melnikas, 2002–2005). Ekonomikų specializacijos būtinumas paprastai siejamas su globalizacijos rinkų internacionalizavimo, naujų konkurencijos reiškinių raiška (G. E. Chortareas, T. Pelaginis, 2004; P. Dicken, 1998; M. Dutta, 1999; J. Gerber, 1999, A.K. Ghose, 2004; M. Guy, 2001; P. Krugman, M. Obstfeld, 1997; M. Lavinine, 1995; R. McNally, 1999; B. Parker, 1998; J. Perrašon, 2001; P. Rosenzweig, 2001; K. Sangmon, 2002).

Ypač pažymėtina, kad klasterių, jų tinklų, taip pat „oazių“ idėja, orientuota į nacionalinių ir regioninių ekonomikų specializacijos racionalumą, yra labai perspektyvi, kuriant Europos Sąjungoje *žinių ekonomiką*. Šios idėjos įgyvendinimas turėtų būti grindžiamas *universalioju „naujos kokybės sukūrimo“ principu*, numatant parengti ir įgyvendinti atitinkamas *integracijos ir sintezės strategijas*.

Siekiant Europos Sąjungoje sukurti žiniomis grindžiamą visuomenę bei žinių ekonomiką, turi būti kryptingai ir nuosekliai įgyvendinamos integracijos ir sintezės strategijos, apimančios *visas svarbiausias socialinio, ekonominio, kultūrinio gyvenimo sritis*.

Atsižvelgiant į tai, kad, kuriant žinių ekonomiką, prioritetas turi būti teikiamas *klasterizacijai, klasterių tinklams, ekonominėms „oazėms“, racionaliai nacionalinių ir regioninių ekonomikų specializacijai*, galima teigti: siekiant sukurti Europos Sąjungoje žinių ekonomiką, būtina parengti ir įgyvendinti *klasterizacijos ir nacionalinių bei regioninių ekonomikų racionalios specializacijos strategijas*.

Tarp *klasterizacijos ir nacionalinių bei regioninių ekonomikų racionalios specializacijos strategijų* turi būti tiek *į integraciją*, tiek ir *į sintezę orientuotos strategijos*. Strategijos, orientuotos į integraciją, ir strategijos, orientuotos į sintezę, pasižymi *skirtinga paskirtimi ir skirtingu turiniu*.

Į integraciją orientuotų strategijų prasmė yra užtikrinti *įvairių nacionalinių ir regioninių ekonomikų bei skirtingų ekonomikos sektorių didelį efektyvumą ir konkurencingumą* tiek vienoje Europos Sąjungos ekonominėje erdvėje, tiek ir globaliose rinkose. Šiose strategijose turi būti tokie pagrindiniai sprendimai:

- kiekvienoje nacionalinėje ar regioninėje ekonominėje sistemoje turi būti suformuotas vienas ar keli *prioritetai*, orientuoti į *naujų aukštųjų technologijų ir jomis grindžiamų produktų kūrimą, į labai aukštą kokybę bei produktyvumą*; remiantis tokiais prioritetais gali būti nustatyta ar suformuota *kiekvienos nacionalinės ar regioninės ekonomikos racionalios specializacija*;
- kiekvienoje nacionalinėje ar regioninėje ekonominėje sistemoje, tapachiai *nacionaliniams ar regioniniams prioritetams*, turi būti kuriamos *regioninės ekonominės „oazės“* bei *klasteriai*; paprastos „oazės“ bei klasteriai gali būti transformuojami į *makro- ar hiperklasterius* stambaus regiono ar visos šalies mastu (tokie klasteriai gali būti ir *plataus profilio* bei *daugiaprofiliniai*, ir *siauro profilio*, veikiantys kaip *specializuoti klasteriai* tam tikrame ekonomikos sektoriuje);
- „oazių“ kūrimas ir klasterizacija turi užtikrinti, kad *lemiamos reikšmės* ekonomikai augti turėtų *intelektiniai išteklių bei technologijų pažanga*.

Į sintezę orientuotų strategijų prasmė – pasiekti, kad *pagrindiniai ekonomikos sektoriai visoje Europos Sąjungoje* funkcionuotų kaip *nedalomos vieningos sistemos*. Kiekvienas toks sektorius, kaip sistema, turėtų pasižymėti *labai aukštu technologijų pažangos lygiu*, ir turėtų būti *lyderis* atitinkamoje ekonomikos srityje *viso-*

je Europos Sąjungoje ir pasaulyje. Dėl to būtina šiose strategijose numatyti tokius pagrindinius sprendimus:

- visoje Europos Sąjungoje turi būti kuriami ir plėtojami tarpusavyje sąveikaujančių *regioninių bei sektoriinių klasterių ir „oazių“ tinklai*: tokiuose tinkluose kiekviena grandis galėtų būti *racionaliai specializuojama*, ir tai užtikrintų, kad *tinklas, kaip sistema, taptų labai produktyvus ir technologiškai pažangus*;
- *regioninių bei sektoriinių klasterių ir „oazių“ tinklai* turi būti *specializuoti*: tai reiškia, kad tokie tinklai Europos Sąjungos ekonominėje erdvėje yra *vienas kitą papildantys* ir veikia kaip *partneriai*;
- regioninių bei sektoriinių klasterių ir „oazių“ tinklai, kuriami Europos Sąjungoje, *gali veikti ir už šios Sąjungos ribų*; tai užtikrina Europos Sąjungos ekonominių struktūrų aktyvumą ir konkurencingumą globaliose rinkose;
- regioninių bei sektoriinių klasterių ir „oazių“ tinklai ateityje turėtų būti *visos Europos Sąjungos ekonomikos organizacinis pagrindas*; tokie tinklai turėtų būti laikomi *pagrindiniais Europos Sąjungos ekonomikos struktūriniais elementais* ir *pagrindine žinių ekonomikos organizacine forma* (savaiame suprantama, kiekviename tokiaime tinkle turėtų būti sukauptas didelis intelektinis, informacinis, techninis ir kitoks potencialas, užtikrinantis sparčią ir sėkmingą technologijų pažangą bei lyderiavimą globaliose rinkose).

Apibūdintų strategijų įgyvendinimas yra labai svarbi sąlyga pasiekti, kad Europos Sąjungoje būtų kuriami žiniomis grindžiama visuomenė bei žinių ekonomika.

Apibendrinant išdėstytus teiginius, būtina pažymėti, kad kryptingas ir nuoseklus į integraciją ir į sintezę orientuotų strategijų parengimas ir įgyvendinimas turėtų užtikrinti, kad Europos Sąjungoje laipsniškai susiformuotų *vieninga žiniomis grindžiama visuomenė* bei *nedaloma ir labai efektyvi viena žinių ekonomika*.

6. VIEŠOSIOS VADYBOS TOBULINIMAS, PLĖTOJANT ŽINIOMIS GRINDŽIAMĄ VISUOMENĘ BEI ŽINIŲ EKONOMIKĄ EUROPOS SĄJUNGOJE

Visuomenės raidą dideliu mastu lemia *viešosios vadybos pobūdis* bei pačioje visuomenėje subrandinti gebėjimai *tobulinti* viešąją vadybą atsižvelgiant į visuomenės raidos poreikius bei iššūkius. Šia prasme galima teigti, jog, viena vertus, *viešosios vadybos kokybė* dideliu mastu lemia gebėjimus bei galimybes *kurti ir plėtoti žiniomis grindžiamą visuomenę*, kita vertus, *po-kyčiai* viešojoje vadyboje turi atspindėti visuomenės gebėjimus *įgyvendinti žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos standartus, normas bei idealus*.

Akivaizdu, jog bendruomenėje, kurioje yra suvokiami žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimo ir plėtojimo prioritetai, turi būti sugebama įgyvendinti *tinkamą viešąją vadybą*. Maža to, *rea-*

lus viešosios vadybos lygis gali būti vertinamas kaip svarbus visuomenės gebėjimo įgyti žiniomis grindžiamos visuomenės pavidalą indikatorius.

Žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos kūrimo bei plėtojimo nuostatos gali atsispindėti praktinėje viešojoje vadyboje labai įvairiai. Visų pirma, žiniomis grindžiamai visuomenei būdinga viešoji vadyba turi būti grindžiama naujų žinių kūrimu, skleidimu ir panaudojimo vertybėmis, todėl viešosios vadybos vertybinį pagrindą turi sudaryti kūrybos bei kūrybinės veiklos ir pažinimo prioritetai. Antra, žiniomis grindžiamai visuomenei būdinga viešoji vadyba turi būti orientuota į suvokimą, jog tokios visuomenės ekonominė raida pasireiškia įvairiomis žinių ekonomikos plėtojimo formomis ir turi būti grindžiama mokslo ir technologijų pažangos spartinimu.

Galima pažymėti, kad viešoji vadyba žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos sąlygomis turi būti nukreipta į visos visuomenės kūrybinių galių stiprinimą bei mobilizavimą, į kūrybai bei inovacijoms palankios kultūrinės, politinės, socialinės terpės sudarymą, taip pat į tai, kad motyvacijos kurti, skleisti bei kūrybiškai panaudoti naujas žinias visose gyvenimo srityse būtų laikomos prioritetinėmis plėtojant visų visuomenės narių, socialinių grupių ir sluoksnių veiklą. Toks požiūris į viešąją vadybą žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos sąlygomis gali būti vertinamas kaip *universalus*, kartu – taikytinas ir Europos Sąjungos raidos ir plėtros aplinkoje.

Viešoji vadyba žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos Europos Sąjungoje kūrimo ir plėtojimo sąlygomis turėtų būti skirta įgyvendinti kelis svarbiausius principus. Ypač pažymėtini *humanistinių prioritetų, harmonijos, kompleksinio ekologizavimo bei inovacijų toleravimo ir aktyvinimo principai*.

Humanistinių prioritetų principo nuostatos, kad viešoji vadyba yra orientuojama įgyvendinti žmogaus teises ir laisves, šių teisių ir laisvių apsaugą, taip pat į žmogaus poreikių tenkinimo prioritetiškumą. Šis principas kartu išreiškia humanistinių ir demokratinių vertybių prioritetus, kuriems, plėtojant viešąją vadybą, dėmesio turi būti skiriama pirmiausia.

Darnos principo nuostatos, kad viešosios vadybos priemonėmis visuomenėje turi būti įgyvendinama *subalansuota darni plėtra* visose ekonominėse, socialinėse raidos, technologijų pažangos, politikos ir kultūros, taip pat ekologijos srityse. Viešosios vadybos priemonėmis turi būti siekiama *neleisti konfliktų* visuomenėje arba bent jau *mažinti* tokių konfliktų grėsmes, taip pat užtikrinti politinės, ekonominės, socialinės raidos procesų tarpusavio darną visos visuomenės sluoksniuose ir grupėse.

Kompleksinio ekologizavimo principo nuostatos, kad viešosios vadybos priemonėmis turi būti užtikrinamas *racionalus ir taupus* visų visuomenei prieinamų išteklių: žmogiškųjų, gamtos, taip pat ir floros bei faunos, finansinių, informacinių bei kitų naudojimas ir vartojimas. Kompleksinio ekologizavimo sąvoka gali būti suprantama kaip išreiškianti *siekį* taupiai bei efektyviai naudoti ir vartoti *visus* visuomenei prieinamus išteklius

pasitelkus žmogaus laisvių ir teisių įgyvendinimo, gamtos bei kultūros paveldo apsaugos, taip pat įvairių išteklių *reprodukcijos* priemones. Šia sąvoka išskeltas principas leidžia apibrėžti *kompleksinio ekologizavimo* reikalavimus, kurie turėtų būti įgyvendinti plėtojant viešąją vadybą.

Inovacijų toleravimo ir aktyvinimo principas išreiškia nuostatas, kad visuomenėje turi būti *įvairiapusiškai* aktyvinamos ir skatinamos *naujos* visose gyvenimo srityse. Ypač pažymėtina, kad inovacijoms plėtoti ir aktyvinti būtina toleruoti „neįprastas“ inovacijas („neįprastomis“ inovacijomis gali būti laikomos tokios, kurioms visuomenė nėra reikiamai subrendusi ir kurios savo pobūdžiu ir prioritetais visuomenėje nėra suvokiamos kaip „tradicinės“ ar „įprastinės“ inovacijos). Kita vertus, inovacijų tolerancija yra priimtina tik tais atvejais, kai pačios inovacijos pasižymi humanistinėmis orientacijomis ir yra skirtos pozityviems pokyčiams visuomenėje.

Vadovaujantis nurodytais principais, galima apibrėžti svarbiausius viešosios vadybos plėtojimo prioritetus, kurie yra ypač reikšmingi žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimo Europos Sąjungoje sąlygomis. Vadovavimasis šiais principais leidžia ne tik sėkmingai plėtoti viešąją vadybą, bet ir pasiekti, kad pažangūs viešosios vadybos srities pokyčiai taptų esminiu veiksniumi, aktyvinant žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos kūrimą.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimas Europos Sąjungoje – labai sudėtingas, ilgalaikis ir prieštaringas procesas.

Svarbiausieji *iššūkiai ir prioritetai*, kuriems reikia skirti daugiausia dėmesio, kuriant žiniomis grindžiamą visuomenę ir žinių ekonomiką, yra šie:

1. Žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimas Europos Sąjungoje turi būti orientuotas į tai, kad būtų sėkmingai sprendžiamos šios *problemos*:

- energetinių ir žaliavų išteklių *nepakankamumo bei pabrangimo, saugaus ir patikimo* šių išteklių importo, taip pat *alternatyvios energetikos ir į alternatyvias žaliavas orientuotos ekonomikos* sukūrimo,
- *naujų perspektyvių rinkų*, reikalingų *realizuoti* Europos Sąjungoje gaminamą produkciją, suformavimo ir įsisavinimo problemos,
- *aukštosios technologijos* kurti bei plėtoti reikalingo potencialo suformavimo, *aukštų gamybos technologijų produktų konkurencingumo* globaliose rinkose problemos,
- *socialinio saugumo, ekonominės gerovės*, taip pat *socialinės, teisinės ir ekologinės gyvenimo aplinkos gerinimo* problemos;

2. Pagrindas kurti žiniomis grindžiamą visuomenę bei žinių ekonomiką Europos Sąjungoje yra *universalus* („*naujos kokybės sukūrimo*“) principo įgyvendinimas, numatant, kad:

- naujo tipo visuomenė ir naujo tipo ekonomika yra formuojamos, vykstant įvairiems *integracijos ir sintezės procesams*,
 - kuriant žiniomis grindžiamą visuomenę ir žinių ekonomiką, Europos Sąjungoje turi susiformuoti *viena kultūrinė erdvė*,
 - kuriant žiniomis grindžiamą visuomenę ir žinių ekonomiką, Europos Sąjungoje turi būti parenčiamos ir įgyvendinamos tiek *į integraciją*, tiek *ir į sintezę orientuotos strategijos*;
3. Žinių ekonomikai Europos Sąjungoje sukurti skirtingose *strategijose* pagrindinis dėmesys turi būti teikiamas tokiems *prioritetams* kaip:
- nacionalinių ir regioninių ekonomikų *racionalus specializavimas*, užtikrinantis *didelį konkurencingumą* tiek Europos Sąjungoje, tiek globaliose rinkose,
 - nacionalinių, regioninių bei sektorių ekonomikų transformavimas *į makro- ar hiperklasterius* bei tokių klasterių *systemas*,
 - *klasterių bei ekonominių „oazių“ tinklų* formavimas *visoje* Europos Sąjungos erdvėje,
 - klasterių bei ekonominių „oazių“ tinklų, kaip Europos Sąjungos ekonominei sistemai būdingos *pagrindinės organizacinės struktūros*, tolesnis plėtojimas;
4. Europos Sąjungos tolesnės plėtros sąlygomis turi būti įgyvendinamos nuostatos, kad:
- *į integraciją orientuotose strategijose* būtų sprendžiamos nacionalinių, regioninių bei sektorių ekonominių sistemų modernizavimo bei konkurencingumo didinimo problemos,
 - *į sintezę orientuotose strategijose* būtų sprendžiamos problemos, skirtos sukurti *vieną ir nedalomą* žiniomis grindžiamą visuomenę ir žinių ekonomiką *visoje Europos Sąjungos erdvėje*.
5. Kuriant Europos Sąjungoje žiniomis grindžiamą visuomenę bei žinių ekonomiką būtinos adekvačios *viešosios vadybos* priemonės. Tokių priemonių parengimas ir įgyvendinimas turi būti grindžiamas keliais principais. Tai – *humanistiniai prioritetai, harmonija, kompleksinis ekologizavimas, inovacijų toleravimas ir aktyvinimo* principai. Vadovaujantis šiais principais galima pasiekti, kad viešosios vadybos tobulinimo priemonėmis būtų spartinami žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos procesai.
- Tolesni moksliniai tyrimai bei praktiniai darbai, skirti žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos sukūrimo Europos Sąjungoje strategijoms, yra labai perspektyvūs ir svarbūs.

LITERATŪRA

1. Altvater E., Mahnkopf B. (1996). *Limits of Globalisation: Politics, Economy and Ecology in the World Society*. – Muenster: Verlag Westfälisches Dampfboot, S. 633.
2. Armstrong M. A. (1999). *Handbook of Human Resource Management Practice*. – London: Kogan Page, p. 922.
3. Boldrin M., Canova F. (2001). Inequality and convergence in Europe's regions: reconsidering European regional policies. *Economic Policy*, vol.16, issue 32, p. 205.
4. Bond E., Syropoulos C., Winters L. A. (2001). Deepening of regional integration and multilateral trade agreements. *Journal of International Economics*, vol.53, issue 2, p. 335–361.
5. Calori R., Atamer T., Nunes P. (1999). *The Dynamics of International Competition*. – London: Sage Publications, p. 256.
6. Chortareas G. E., Pelagidis T. (2004). Trade flows: a facet of regionalism or globalisation? *Cambridge journal of economics*, vol.28, p. 253–271.
7. Bateman Ed. M. (1997). *Cultures in Central and Eastern Europe*. – Oxford: Boston, Butterworth-Heinemann, p. 238.
8. Cohendet P., Stojak L. (2005). The digital divide in Europe. The economic and social issues related to “knowledge-based Europe. *Futuribles: Analyse et Prospective*, issue 305, p. 5–28.
9. Currie W. (2000). *The Global Information Society*. – Chichester: John Wiley, p. 288
10. David P. A., Foray D. (2002). An introduction to the economy of the knowledge society. *International Social Science Journal*, issue 171, p. 5–9.
11. Dicken P. (1998). *Global Shift: Transforming the World Economy*. – London: Sage Publications; A. Paul Chapman Publishing, p. 512.
12. Dutta M. (1999). *Economic Regionalisation in the Asia – Pacific: Challenges to Economic Cooperation*. Cheltenham, Edward Elgar Publishing, p. 318.
13. Ein-Dor P., Myers M., Raman K. S. (2004). IT industry and the knowledge economy: A four country study. *Journal of Global Information Management*, vol. 12, issue 4, p. 23–49.
14. Farnsworth K. (2005). Promoting business-centred welfare: International and European business perspectives on social policy. *Journal of European Social Policy*, vol. 15, issue 1, p. 65–80.
15. Garrett G., Mitchell D. (2001). Globalization, Government, Spending and Taxation in OECD Countries. *European Journal of Political Research*, vol.39, N3
16. Gerber J. (1999). *International Economics*. – Amsterdam: Addison Wesley Longman, p. 512
17. Ghose A. K. (2004). Global inequality and international trade. *Cambridge journal of economics*, vol.28, issue 2, p. 229–252
18. Goeransson B., Soederberg J. (2005). Long waves and information technologies – On the transition towards the information society. *Technovation*, vol. 25, issue 3, p. 203–211.
19. Grace A., Butler T. (2005). Beyond knowledge management: Introducing learning management systems. *Journal of Cases on Information Technology*, vol. 7, issue 1, p. 53–70.
20. Guy M. (2001). Regionalisation in Africa: Integration and Disintegration. *Africa Today*, vol.48, N2, p.154–157.
21. Hayo B., Seifert W. (2003). Subjective economic well-being in Eastern Europe. *Journal of Economic Psychology*, vol.24, issue 3, p. 329–348.
22. Hofbauer H. (2003). *Osterweiterung. Vom Drang nach Osten zur peripheren EU-Integration*. – Wien: Promedia, S. 240.
23. Hummels D., Ishii J., Kei-Mu Yi (2001). The Nature and Growth of Vertical Specialization in World Trade. *Journal of International Economics*, vol. 54, p. 75–96.

24. Hunt S. D. (2000). *A General Theory of Competition: Resources, Competences, Productivity. Economic Growth*. – London: Sage Publications, p. 256.
25. Huseman R. C., Godman J. P. (1999). *Leading with Knowledge: The Nature of Competition in 21st. Century*. – London: Sage Publications, p. 272.
26. Yarbrough B. V., Yarbrough R. M. (1999). *The World Economy; Trade and Finance*. – Chicago, The Dryden Press, p. 758.
27. Krugman P., Obstfeld M. (1997). *International Economics*. – Amsterdam: Addison Wesley Longman, p. 800.
28. Lavingne M. (1995). *The Economics of Transition: From Socialist Economy to Market Economy*. – London: Macmillan Press, p. 295.
29. Leydesdorff L. (2004). The university – industry knowledge relationship: Analyzing patents and the science base of technologies. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, vol. 55, issue 11, p. 991–1001.
30. McNally R. (1999). *The Comprehensive World Atlas*. – Stamford: Longmeadow Press, p. 224.
31. Melnikas B. (1997). The Integrations Problems of the Baltic States: Possibilities for the Formation of a Unified Technological, Economic and Social Space. *East West Scientific Cooperation. Science and Technology Policy of the Baltic States and International Cooperation*. NATO ASI Series, 4, Science and Technology Policy. – Dordrecht; Boston: Kluwer Academic Publisher, Vol.15. p. 33–51.
32. Melnikas B. (1999). Probleme der Integration der baltischen Staaten in westliche Strukturen (Berichte des Bundesinstituts fuer ostwissenschaftliche und internationale Studien), No. 40. – Koeln, 1999. S. 42.
33. Melnikas B., Jakubavičius A., Strazdas, R. (2000). *Inovacijos: verslas, vadyba, konsultavimas* – Vilnius: Lietuvos inovacijų centras, 240 p.
34. Melnikas B. (2002). *Transformacijos*. – Vilnius : Vaga, p. 750
35. Melnikas B. (2002). Nacionalinė ekonomika rinkų internacionalizavimo ir globalizacijos sąlygomis: konkurencingumas ir inovacijų potencialas. – Vilnius: *Ekonomika*, Nr. 60, VU, p. 88–106.
36. Melnikas B. (2003). Innovation policy and economic development: the idea of “oazes”. *Management of organizations: systematic research (Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai)*, Nr. 27. – Kaunas: VDU, p. 81–100.
37. Melnikas B., Reichelt B. (2004). *Wirtschaft und Mentalität: Tendenzen der EU-Osterweiterung*. – Leipzig: Leipziger-Verlag, S. 159
38. Melnikas B. (2005). The knowledge based society: integration – and synthesis oriented strategies for the European Union, *Global markets in dynamic environments: making positive connections through strategy, technology and knowledge: Readings book* Global business and technology association. – New York and Lisbon/Leira, p. 828–835.
39. Merrill R.E., Sedgwick H.D. (1997). *The New Venture Handbook*. – New York: Amacom, p. 256.
40. Olsen T. E., Osmundsen P. (2003). Spillovers and International Competition for Investments. *Journal of International Economics*, vol.59, issue 1, p. 211–238.
41. Parker B. (1998). *Globalisation and Business Practice: Managing Across Boundaries*. – London: Sage Publications, p. 672.
42. Perraton J. (2001). The global economy – myths and realities. *Cambridge Journal of Economics*, vol. 25, p. 669–684.
43. *Politische und oekonomische Transformation in Osteuropa / Hrsg. G.Brunner*, (2000). – Baden Baden: Nomos. S. 252.
44. Porter M. (1980). *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. – New York: The Free Press, p. 396.
45. Redding S., Venables AJ. (2004). Economic geography and international inequality. *Journal of International Economics*, vol. 62, issue 1, p. 53–82.
46. Rosenzweig P. (2001). *Accelerating International Growth*. – Chichester: John Wiley, p. 275.
47. Salvatore D. (1990). *International Economics*. – New York: Macmillan Publishing Company, p. 670.
48. Sangmon K. (2002). A Longitudinal Analysis of Globalization and Regionalization in International Trade: Social Network Approach. *Social Forces*, vol. 81, N2, p. 445–471.
49. Steinmueller W. E. (2002). Knowledge-based economies and information and communication technologies. *International Social Science Journal*, issue 171, p. 141–154.
50. *The Sustainability of Long-Term Growth: Socioeconomic and Ecological Perspectives / Ed. M. Munasinghe, O. Sunkel, C. de Miguel* (2001). – Cheltenham: Edward Elgar Publishing, p. 464.

KNOWLEDGE BASED SOCIETY AND KNOWLEDGE ECONOMY IN THE EUROPEAN UNION: SOCIAL TECHNOLOGIES AND THE NEW CHALLENGES FOR PUBLIC MANAGEMENT

Boriss Melnikas *

Vilnius Gediminas Technical University

S u m m a r y

The problems and possibilities of the creation of the knowledge based society and knowledge economy in the European Union are described and analysed.

Possibilities for the development of new forms of economic, social and technological headway designed to create and further improve economies based on knowledge are analyzed here.

The main emphasis is put on *national and regional economic specialization and creation of new networks of clusters in the situation of the development of the European Union*. We have found that clusterization oriented towards the increase of efficiency of various national and regional economies is a critical precondition for successful creation of modern economy based on knowledge, both in the whole space of the European Union and particular countries.

Another idea – a concept of creation of regional and cross-regional clusters and their networks also known as “economic oazes” – is suggested here. It is explained in the paper that in the economies based on knowledge development of clusters and their networks will soon become one of the core forms of economic and technological advancement.

Further on, the *variety* of clusters and their networks is defined, and the idea of clusterization generally oriented towards creation and promotion of *high technologies* is given.

* Vilnius Gediminas Technical University, Department of International Economics and Business prof. dr. habil.

In addition, some *typical factors* of the economic and social development of the European Union are being described here, and it is subsequently proved that these factors reflect on the *common* context of creation of the knowledge based economies. Understanding of these factors allows us to consequently implement *strategies of two types* that could create the economies based on knowledge: first, these are the strategies oriented towards integration of the processes of economic and social development, along with the strategies oriented towards the *synthesis* of the results of the economic endeavours and technology advancement of different origins.

The need for implementation of these strategies of two types mean that *new types of management* will have to be developed in the situation of knowledge based economies: these patterns will be built on the ideas of *integration* (the patterns of this kind are designed to create *new formations*), along with the patterns based on the ideas of *synthesis* (these patterns are designed to create *quantitatively new quality systems*).

The use of the both patterns in the future will be critical within both the processes of clusterization and creation of other economies based on knowledge.

The promotion of the patterns based on the ideas of integration and synthesis is a core prerequisite for encouragement of innovations and improvement of technology transmission systems.

The new challenges and possibilities of the modernization of *public management* in the conditions of the creation of knowledge based society and knowledge economy are described. *The new principles of public management* are formulated (the principles of the humanistic priorities, of the harmonization, of the complex ecologization, of the innovation activities and tolerance for innovations).

Further research dedicated to the patterns mentioned above, is a promising trend of the science of management and administration directly connected to the needs for creation of knowledge based societies and knowledge economies.

Keywords: knowledge based society, knowledge economy, European Union, integration processes, public management.